

VOĽNÝ ČAS ŽIAKOV Z HĽADISKA VÝCHOVNÝCH HODNÔT MIMOŠKOLSKEJ ČINNOSTI

Czarnecki Paweł, PL

Summary

Students' spare time in the scope of educative values of off-school activity

Spare time is the issue that have been considered by many specialists from various disciplines, e.g. pedagogues, architects, gym-teachers, trainers, sociologists, engineers and doctors. The visible effect hereof is tidy references , however they are not consolidated. Spare time of children and youths is generally a different category from free time of adults. Spare time of youths and children is controlled and supervised by adults, school and youths' institutions. Very important influence on children's education has parents, schools, social environment, peer group, and other various educative institutions.

POJEM VOĽNÝ ČAS.

Voľný čas v živote človeka to rad rôznorodých a navzájom sa prenikajúcich funkcií.

Jeho nedostatok má silný a negatívny vplyv na zdravie, vzťah k ľuďom a osobné úspechy. Voľný čas vyplnený múdрым spôsobom vhodnými aktivitami má pozitívny význam pre vývoj osobnosti jednotlivca.

Voľný čas sa racionálne využíva na:

- 1) oddych, to znamená regeneráciu fyzických a psychických síl
- 2) zábavu, ktorá má priniesť potešenie
- 3) sociálnu aktivitu dobrovoľnej a nesebeckej povahy
- 4) vývoj záujmov a schopností jednotlivcov cez vzdelávanie a amatorskú, umeleckú, technickú, vedeckú, alebo športovú činnosť .

Existujú rôzne faktory, od ktorých závisí formulovanie definícií voľného času. Sú to medzi inými:

- ❖ okolité podmienky,
- ❖ materiálna úroveň života,
- ❖ kultúrne tradície,
- ❖ intelektuálna úroveň spoločnosti a jednotlivcov .

Voľný čas je otázkou, ktorou sa zaoberajú odborníci z viacerých oblastí vedy, ako napríklad pedagógovia, urbanisti, predstavitelia vied v oblasti telesnej výchovy, sociológovia, inžinieri a lekári. Výsledkom toho je bohatá bibliografia na túto tému, avšak nie je ona unifikovaná. Za zmienku stojí spomenúť tri dôležité pre pedagogiku definície voľného času:

podľa Joffre Dumazediera¹ [všeobecne prijatá definícia]: všetky aktivity, ktorým sa môže

---

¹ J. Dumazedier, *Vers une civilisation du loisir?*, Paris 1962.

jednotlivec oddávať z vlastnej vôle, buď pre zábavu, buď pre vývoj svojich znalostí alebo pre nesebecké vzdelávanie, dobrovoľná účasť v spoločenskom živote, okrem pracovných, rodinných a spoločenských povinností,²

podľa Aleksandra Kamińskiego voľný čas je to čas netrávený na zárobkovú prácu (obyčajnú a dodatkovú), systematické vzdelávanie, uspokojovanie elementárnych fyziologických potrieb a neustále domáce povinnosti a ktorý môžeme využiť na oddych, rodinný život, spoločenskú prácu atd.,³

K. Czajkowski⁴ píše, že voľný čas je spoločenské dobro, ktoré vypracovalo spoločenstvo a jednotlivec pre regeneráciu fyzických a psychických síl po pracovnej dobe, vyučovaní - pre vývoj jednotlivých záujmov a záľub, pre zaistenie kultúrneho oddychu a formovania povahy jednotlivca.

Uvedené definície voľného času sa vzťahujú v podstate takmer na dospelých ľudí. Voľný čas detí a mládeže je úplne inou kategóriou ako voľný čas dospelých. Líši sa predovšetkým tým, že:

- je dlhší,
- voľný čas detí a mládeže charakterizujú oveľa menej rozmanité formy a miesta jeho trávenia,
- väčšia kontrola a starostlivosť zo strany dospelých,
- je v ňom väčší podiel pasívneho oddychu,
- v menšom stupni je to čas, v ktorom správanie detí predstavuje oblasť voľného výberu foriem a miesta jeho trávenia.

Voľný čas detí a mládeže je v podstate inou kategóriou ako voľný čas dospelých. Trávia voľný čas pod dozorom a kontrolou prostredia dospelých, školy, mládežníckych inštitúcií atď. Veľký vplyv na vychovávanie detí (teda aj vychovávanie v kultúre voľného času) majú rodičia, škola, spoločenské prostredie, skupina rovesníkov a rôznorodé inštitúcie nepriameho vychovávania.

Podľa Jadwigi Izdebskej **voľný čas dieťaťa** je to obdobie, ktoré mu zostáva po splnení domácich a školských povinností, organizačných aktivít spojených so zdravím a hygienou, čas v ktorom môže ono vykonávať aktivity podľa vlastnej predstavy, spojené s oddychom, zábavou, uspokojovaním potrieb vyplývajúcich z vlastných záujmov.⁵

K. Czajkowski naproti tomu považuje za voľný čas dieťaťa tú dobu dňa, ktorá pozostáva po odpočítaní času potrebného na vyučovanie, jedenie, spánok, písanie domácich úloh a nevyhnutné práce v domácom prostredí. Voľný čas dieťaťa zahrňuje tiež dobrovoľne prijaté spoločenské povinnosti (napríklad plnenie nejakých funkcií vo Zväze skautov, žiackej samospráve, v klubovni, kultúrnom stredisku atď.). Voľný čas detí je to čas, ktorý môže byť použitý na oddych, zábavu a uspokojovanie osobných záujmov.⁶

Existujú veľké rozdiely medzi množstvom voľného času ktorým disponujú jednotliví žiaci. Je to spôsobené nasledujúcimi faktormi:

1. trvalé bydlisko,
2. vzdialenosť školy od miesta bydliska,
3. domáce a školské povinnosti, domáce úlohy, poľnohospodárske práce,
4. povolanie a povaha zamestnania rodičov,

---

2 A. Kamiński, *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Wrocław 1965, s. 24.

3 T. Walczak, *Koncepcja czasu wolnego Aleksandra Kamińskiego*, Zielona Góra 1996 s. 26.

4 K. Czajkowski, *Wychowanie do rekreacji*, Warszawa 1979.

5 Z. Dąbrowski, *Czas wolny dzieci i młodzieży*, Warszawa 1966, s. 19.

6 G. Cieloch, J. Kuczyński, K. Rogoziński, *Czas wolny - czasem konsumpcji?* Warszawa 1992, s. 38, Por. J. Szempruch, *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce*, Rzeszów 2000.

5. veľkosť a štruktúra rodiny,
6. veľkosť poľnohospodárskej pôdy,
7. obdobie roka, deň týždňa.

Voľný čas detí a mládeže môžeme podeliť na tri základné kategórie:

1. **čas k dispozícii**, napríklad: voľný čas v spoločenských prácach, nezávislá pomoc pri istých prácach v rodinnom dome;
2. **čiasťočne voľný čas**, napríklad: zúčastnenie sa na spoločenských prácach, účasť v spoločenských prácach, nezávislá pomoc pri istých prácach v rodinnom dome;
3. **dovolenka**, napríklad.: trávenie voľného času (letná a zimná dovolenka, iné dovolenkové strediska a turistické komplexy).

Voľný čas je možné aj uvažovať v kategóriách **kultúrneho vývoja mládeže**. Treba aj podčiarknuť, že to vlastne správna výchova rozhoduje o spôsobe použitia tejto hodnoty. Výchova musí byť zorganizovaná tak, aby bolo možné od najmladších rokov formovať schopnosť racionálneho trávenia voľného času.

Podľa názorov mladých respondentov 40 % mládeže disponuje počas pracovných dní 1 do 3 hodín voľného času, 33% - od 3 do 5 hodín, 4,5% mládeže tvrdí, že vôbec nemá čas pre seba. Trošku viac voľného času (3-8 hodín) ma počas pracovných dní takzvaná mimoriadne nadaná mládež. Aj tu existujú veľké rozdiely medzi množstvom voľného času, ktorým disponuje mládež. Najmenej voľného času ma mládež dochádzajúca do škôl z ďaleka a mladé pracujúce matky. Najviac - žiaci stredných odborných škôl a pracujúca mládež, ktorá sa už nevzdeláva.⁷

VYCHOVÁVATEĽSKÉ FUNKCIE VOĽNÉHO ČASU

Funkcie voľného času žiaka môžeme predstaviť v rôznych aspektoch:

- **z sociologického aspektu** - obracia sa pozornosť na trávenie voľného času v skupine rovesníkov, čo vedie k viac efektívnemu a vytrvalému pôsobeniu než jednotlivá činnosť,
  - voľný čas plní dve základné funkcie :
    1. funkcia regenerácie síl, ktoré človek používa počas práci a iných nevyhnutných aktivít ;
    2. funkcia duchovného (kultúrneho, myšlienkového, estetického) a fyzického vývoja človeka,
- **z psychologického aspektu** – u mladého človeka je vidieť hľadača nových dojmov, objaviteľ nových priestorov, ktorý povzbudzuje a vyvíja svoje záujmy a schopnosti,
- **zo spoločenského aspektu** táto funkcia sa spolieha na aktivizáciu jednotlivca, jej účelom je zahrnúť jednotlivca do spoločenského života, aby mohol nadobudnúť schopnosť vedomej účasti v spoločenskom živote, voľby partnerov, podriadenia sa predpisom a obyčajom.⁸

Okrem toho **voľný čas detí a školskej mládeže** to je aj:

- **oddych** (regenerácia fyzických a psychických síl žiaka) – oddych rozumieme ako fyzické a psychické uvoľnenie po práci, ktorá je nevyhnutná pre ľudský organizmus; môže mať činnú alebo pasívnu povahu (pasívny oddych je menej účinný ako aktívny

⁷ <http://www.brpd.gov.pl/>.

⁸ J. Pięta, *Pedagogika czasu wolnego*, Warszawa 2004, s. 34.

- oddych),
- zábava (**rekreačná funkcia**) – účelom zábavy je prinášanie rôznorodých dojmov, radosti, uspokojenia; funkcia zábavy sa spolieha na kompenzovaní monotónnosti dňa, rodinných a školských povinností, nudy, stále sa opakujúcich činností,
- vývoj osobnosti (**vývojová funkcia**), vývoj záujmov.⁹

V poľskej pedagogickej literatúre sa často stretávame s názorom, že **oddych**, zábava a vývoj osobnosti sú tie najdôležitejšie funkcie voľného času. Takmer všetci výskumníci v tejto oblasti jednoznačne definujú funkciu oddychu a zábavy, ale rôzne vnímajú vychovávateľskú funkciu. Najčastejšie sa táto funkcia rozumie ako vývoj záujmov a schopností, stále nemnoho vedcov zdôrazňuje formovanie postojov, povahových rysov, prispôbenie dieťaťa spoločenskému životu.

Účelom vychovávania vo voľnom čase by malo byť aj uspokojovanie potrieb mládeže, ako aj vývoj jednotlivých talentov a záľub.

3. TRÁVENIE VOĽNÉHO ČASU

Súčasný život nás núti k chvatu, únave, vyčerpaniu. Aby sme to mohli odvrátiť, treba si pomáhať správne zorganizovaným voľným časom. Pretože jeho nedostatok a zlé trávenie má negatívny vplyv na stav nášho psychického aj fyzického zdravia, vzájomné vzťahy s inými, samolúbe uspokojenie.

Výskumy nad trávením voľného času sú spojené so získavaním informácií ohľadne rôznych spôsobov správania vo voľnom čase, foriem detských aktivít a aktivít mládeže, najčastejších a obľúbených spôsobov trávenia tohto času, motivácii k účasti v rozmanitých skupinách, záujmových krúžkoch. To, ako je trávený voľný čas žiakov, jeho bohatstvo a rozmanitosť závisí od množstva faktorov. Dostupnosť inštitúcií mimoškolského vychovávania, inštitúcií rozširujúcich kultúru a umenie, možnosti školy a rodiny v oblasti organizácií voľného času a tiež povzbudzovanie kultúrnych a spoločenských záujmov u detí určujú druh a rozsah ich činnosti vo voľnom čase.

Základné faktory, ktoré určujú množstvo voľného času detí a mládeže a spôsob jeho trávenia¹⁰:

- vek a spoločenské postavenie mládeže (študujúca alebo pracujúca),
- druh školy,
- kvantita voľného času, ktorou žiak disponuje a možnosť jeho správneho, tvorivého strávenia,
- správna organizácia činnosti žiaka v škole a v dome a predovšetkým správne skonštruovaný rozvrh povinných vyučovacích hodín v škole, ale aj v rámci domovských aktivít a voľnočasových aktivít,
- existujúca móda, ktorú mladí ľudia ochotne preberajú a kopírujú,
- materiálne podmienky rodičov (ošetrovateľov), najmä hospodársky výsledok (rodinný rozpočet), bytové podmienky a bohatstvo; s tým sa spája tiež veľkosť a vybavenie bytu zároveň v predmety a zariadenia, ktoré slúžia rodine v domácnosti, ako aj tie, ktoré vďaka svojej zábavnej, rekreačnej a vzdelávacej povahe vplyvajú na všeobecný vývoj detí a mládeže,
- vlastníctvo v rodinnom dome prostriedkov masového komunikovania,
- vzdelanie a kultúra každodenného života rodičov, najmä ich povolanie, hobby a

⁹ Z. Dąbrowski, *Czas wolny dzieci i młodzieży.*, Warszawa 1966, Por. J. Szempruch, *Nauczyciel w zmieniającej się szkole: funkcjonowanie i rozwój zawodowy*, Rzeszów 2001.

¹⁰ J. Szempruch, *Uczeń w procesie wychowania*, w: *Człowiek w procesie wychowania*, red. P. Czarnecki, Lublin 2008.

kultúrne podmienky rodiny - čím vyššiu úroveň má kultúra a vzdelanie rodičov, tým správnejšie sú zároveň podmienky ako aj obsah a forma trávenia voľného času,

- patričné formy a spôsoby trávenia voľného času rodičov, starších súrodencov a iné dospelé osoby počas pracovných dní a sviatkov,
- zvyky a tradície v rámci aktívneho kultúrneho oddychu, ktoré si rodičia a deti samy vytvorili,
- Lokálne prostredie (malé, stredné alebo veľké mesto), rekreačné strediská v tomto prostredí, ako napríklad: školské a športové ihriská, ľadové klziska, rekreačno-oddychové strediská atd.,
- rovesnícka skupina ,
- inštitúcie rôzneho druhu, združenia, mládežnícke a spoločenské organizácie, napr. školy , klubovne, knižnice, sídliskové kluby, mládežnícke kultúrne strediská, PTTK (turistické kluby), ZHP (skauti), TPD (v Poľsku: Spoločnosť priateľov detí), miesto zamestnania ; ponúkajú rôzne formy aktivít, napríklad: záujmové krúžky, umelecké a športové krúžky, prednášky, exkurzie atd.

V rámci voľnočasových aktivít človek vyvíja zvyky vzájomnej pomoci, empatii, učí sa tolerancii, riešenia konfliktov bez agresie, pripravuje sa na starostlivosť o zdravie vlastné a iných. Stručne hovoriac ľudia snažia sa odstrániť (alebo minimalizovať) antisociálne postoje a správanie, a usmerňovať vývoj prosociálnych postojov.

Detí a mládež nemôžu samy si organizovať svoj voľný čas podľa vlastnej predstavy, lebo za svoju činnosť sú v rámci práva zodpovední len čiastočne, alebo vôbec. Voľný čas detí musí podliehať vo veľkom stupni prísnej kontrole, striktnosti a pravidlom určeným dospelými. Detí a mládež sú aj závislí od porad a dozoru starších. majú väčšiu slobodu od spoločenských obmedzení a príkazov, okrem toho majú menšiu samostatnosť v rozhodovaní. Dokonca tiež zábava to dôveryhodná voľba formy trávenia voľného času.

Usporiadatelia voľného času majú dve úlohy:

1. Vytvárať možnosti oddychu, zábavy a vývoja,
2. usmerňovanie potrieb a formovanie zvykov správneho trávenia voľného času.

Dieťa v školskom veku, bez ohľadu na stupeň vzdelávania, s túžbou čaka na dni oddychu: sobotu, nedeľu, zimných a letných prázdnin. Keď konečne prichádza voľný čas ukazuje sa, že detí, mládež a dokonca aj rodičia nevedia ho racionálne zorganizovať a použiť. Príčinu mali by sme hľadať v nesprávnych vzoroch, ktorých detí učia sa od dospelých (dospelí uprednostňujú skôr pasívne formy oddychu – televízia, lavička pred panelákom atd.), alebo aj v malej tvorivosti ošetrovateľov (ktorí najčastejšie považujú správny oddych za veľmi drahý - preto vysvetľujú, že dobrý oddych detí nie je pre nich cenovo prístupný; teda nie sú schopní im zorganizovať voľný čas mimo vyučovania atd.). Naproti týmto reáliám mali by pedagógovia, učitelia a vychovávatelia uvedomiť rodičom nasledujúce fakty:

- Voľný čas mimo vyučovania tvorí významnú súčasť každého dňa (najmä v prípade mladších detí), preto nemalo by sa ho zmárniť nehybným sedením pred televízorom alebo na trepáku na koberce.
- Nesprávna organizácia voľného času nesie so sebou rozličné nebezpečenstva: návyky, zločiny, agresiu, totiž správna organizácia voľného času môže sa stať antidotom na násilie.
- Keď učíme detí správneho trávenia voľného času, staráme sa o jeho fyzické a psychické zdravie, podporujeme jeho emocionálny vývoj, vyvíjame záujmy, formujeme kreatívneho, hľadajúceho človeka.
- Postoje a zvyky ktoré si dieťa osvojuje, budú sa vyvíjať a priniesu výsledky v dospelom veku - bude je možné vidieť vo fyzických schopnostiach, stave zdravia, prístupe k vlastným dieťaťom.
- Rodič musí aktívne sa zúčastniť v tomto procese, aspoň na začiatku tejto ťažkej cesty,

ktorá vedie k nadobudnutiu schopností organizovania voľného času.¹¹

Učiteľ má za úlohu aj poukazovať rodičom konkrétne spôsoby organizácie voľného času, ktoré nie sú spojené s väčšími finančnými nákladmi. Aj učiteľ môže aktívne podporovať ošetrovateľov, organizujúc mimoškolskú činnosť. V mieste mojej práce je žiakom každoročne poskytnutá bohatá ponuka mimoškolskej činnosti:

- krúžky spojené s hudobnou edukáciou;
- hodiny spevu;
- regionálne hodiny,
- seminárne hodiny spojené s realizáciou vychovávateľsko-profylaktického programu „Pozri sa inak“;
- prírodovedecké krúžky;
- hodiny informatickej výchovy;
- športové krúžky.¹²

Okrem toho deti môžu mať úžitok z hodín jazykových kurzov, pracovať v novinárskom oddelení, alebo v žiackej samospráve.

Keď sa žiaci v týchto formách mimoškolských aktivít zúčastňujú, trávajú svoj voľný čas racionálne a bezpečne. Je možné, že odkryjú nové oblasti pre svoje záujmy a budú mať inšpiráciu vynaložiť ďalšie úsilie doma.

Keď slnko a počasie dovoľuje, aby žiaci išli vonku, ich rodičia majú mylný pocit, že deti oddychujú správnym spôsobom. Asto pre svoj nedostatok času sa ani nezaujímajú o spôsob prežívania ich voľného času, a o to s kým spolu trávajú čas. Vhodné je spomenúť o tom, že významná časť aktov agresie, krádeží, vymámení a vydieračstva sa odohráva vlastne na dvoroch alebo ihriskách blízko rodinných domov. Malo by sa teda organizovať sídliskové kluby, klubové, cyklistické cestičky alebo už zabudnuté „cestičky zdravia“.

4. SPÔSOBY TRÁVENIA VOĽNÉHO ČASU

Činnosti vo voľnom čase patria do sféry osobnej slobody voľby jednotlivca. Preto Vychovávanie vo voľnom čase znamená nielen prinášať mládeži pomoc pri rozhodovaní podľa najlepších kritérií. **Formy a spôsoby trávenia voľného času** mládeže majú byť tak vybrané, aby jednotlivca vyvíjali optimálnym spôsobom. Lebo nestačí vyplniť voľný čas a odstrániť nudu, treba tiež vyvíjať aktívnosť a tvorivý postoj.

Voľný čas sa obvykle trávi rôznymi rekreačnými činnosťami:

- aktívny a pasívny odдых,
- zábava,
- vývoj záujmov.

Spôsoby trávenia voľného času môžeme rozdeliť na šesť základných kategórií:

1. Spojené s prijatými na seba povinnosťami:

- dodatočné vzdelávanie
- pomoc rodiniek
- organizačno-spoločenská činnosť
- náboženská činnosť

2. Spojené s aktívnosťou subjektu v určitej oblasti:

- umeleckej oblasti

---

¹¹ Z. Dąbrowski, *Czas wolny dzieci i młodzieży.*, Warszawa 1966, s. 34.

¹² A. Łukawska, *Nauka i czas wolny uczniów szkół podstawowych i średnich*, w: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego . Prace Pedagogiczne*, Kraków 1991, s. 125.

- technickej oblasti
- oblasti športu a fyzickej rekreácii
- oblasti turistiky

3. Spojené s účasťou v kultúrnom živote spoločnosti:

- prostredníctvom všetkých prostriedkov masového komunikovania (tlače, rozhlasu, filmu a televízie, kníh, kina a divadla)

4. Spojené s účasťou v spoločenskom živote:

- čas s priateľkou, resp. priateľom,
- prechádzky s kamarátmi,
- navštevovanie kaviarní, diskoték, klubov, kamarátske stretnutia atd.
- pozeranie športových udalostí

5. Spojené s realizáciou osobných záľub:

- rozličné druhy hobby, starostlivosť o záhradku a podobné
- pasívny oddych

6. Činnosti o sociálne patologickej povahe:

- zneužívanie alkoholu
- narkománia
- sexuálne zneužívanie
- kriminalita.¹³

V systéme hodnôt **mládeže** na čele je získanie vyššieho stupňa vzdelania od doterajšieho, na druhom mieste je vzájomná láska a šťastný rodinný život, na treťom mieste - vykonávanie zaujímavej práce. Významné miesto zaujíma aj túžba cestovať a spoznávať svet. Keď ide o túžby v oblasti voľného času dominuje predovšetkým ochota mať ho čo najviac. Turistika je pre mládež najhodnotnejšou formou trávenia voľného času (zarovň ako vzor a túžba).

Mimoškolská činnosť je hlavným spôsobom výchovy vo voľnom čase, lebo bezprostredne organizuje pre žiakov voľný čas v rôznych formách. Počas práce rozličných záujmových krúžkov a spoločenských organizácií, žiaci formujú nielen individuálne diferencované záujmy, ale cez priamu aktivitu aj zručností, zvyky a dokonca tiež si zvykajú na organizovanie voľného času.

Hlavné úlohy školy sú:

- vývoj multilaterálnych záujmov ako základu organizovania voľného času,
- vybavenie žiakov základnou vedou týkajúcou sa problematiky voľného času,
- organizovať rôzne mimoškolské aktivity a pripojiť k nim žiakov

Pri realizácii týchto úloh škola disponuje veľkým množstvom rôznych prostriedkov. Patria k nim predovšetkým vyučovacie hodiny exponovaný na nich programový obsah. Významnú skupinu prostriedkov tvoria tiež súčiastky mimoškolskej činnosti, ak napríklad: školská klubovňa, žiacka samospráva, mládežnícke organizácie, záujmové krúžky. Vo všetkých týchto súčiastkach je vidieť veľké možnosti pre výchovu žiakov k správnej organizácii voľného času.

Mimoškolská práca vedená v škole má okrem toho takú výhodu, že učí nielen správnej organizácii voľného času, ale je aj pre školskú mládež jednoducho autentickou a vzácnou formou jeho trávenia¹⁴.

---

¹⁴ J. Szempruch red., *Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości : strategie rozwoju*, Rzeszow 2006.